Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliserings-projekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

WILLUMSENS
HØRUP-MONUMENT

Willumsens Hørup-monument

28. marts – 16. juni 1980

Willumsens Museum
Frederikssund

Udstillingen er åben daglig kl. 10–16
Omvisning søn- og helligdage kl. 14

Willumsens Museum, Jenriksvej, 3600 Frederikssund
03-31 07 73

Bogen er sat med Paladium
og trykt i Krohns Bogtrykkeri
på Macoprint
Reproarbejdet er udført af
Bjarnholt Reproduktion
ISBN 87-980362-4-6

Omslagets forside: J. F. Willumsen: Viggo Hørup. Bronze, støbt i 1908, højde: 41,7 cm, bredde: 36,3 cm og dybde: 33,5 cm. Willumsens Museum, Frederikssund.
Det originale hoved fra Hørup-monumentet i Kongens Have, København. Monumentet blev schalburgteret i 1945.

Omslagets bagside: J. F. Willumsen: Selvportræt. 1932 (1934). Træsnit, 69,8×49 cm.

Hvor intet andet oplyses er kunstværkerne af J. F. Willumsen og de findes i Willumsens Museum.

Alle fotografier er udført af Lilian Bolvinkel.

Indhold

5 Forord

6 Billedgennemgang

24 Hørup-monumentet

34 Litteraturoversigt

35 Udlånsfortegnelse

36 Kronologisk oversigt

Et af de første tegnede udkast til monumentet for Hørup. Willumsen har forestillet sig en rolig stående mand med en siddende bonde som tilhører. (Udkast. 1905. Tegning, 23,1×35,9 cm).

Forord

Udstillingen om »Willumsens Hørup-monument« præsenterer det meget righoldige materiale, der ligger til grund for et af Willumsens monumentale hovedværker. Det er muligt på nærmeste hold at følge Willumsens arbejdsproces og se hvilke overvejelser, han gjorde sig i de tre år, han arbejdede med opgaven.

I lighed med tidligere udstillinger på Willumsens Museum fortælles der ikke kun om Willumsens kunst, men også om mere almene problemstillinger. Der er gjort rede for kunstnerens overvejelser under tilblivelsen, bestillerens krav og forventninger til kunstværket, og den politiske kontrovers, der holdt sig længe efter monumentets fremkomst og Hørups død.

Det mangesidede materiale har været afgørende for udstillingens form. Tegnede og skulpturelle skitser fortæller om gennemarbejdningen, breve og notater om indlevelsen i opgaven, fotografier og avisudklip om modtagelsen og kritikken, portrætter af Hørup om hans udseende og andre af Willumsens kunstværker om hans øvrige politiske kunst og kvaliteter som portrætkunstner. Hovedparten af dette materiale findes i Willumsens Museum.

Da monumentet i Kongens Have i København selvsagt ikke er med på udstillingen, bliver det gjort nærværende ved en lysbilledserie, optaget af fotograf Lilian Bolvinkel. Monumentet skildres her i skiftende stemninger og årstider.

På grund af udstillingens oplysende karakter bliver den ledsaget af en omfattende formidling. Der er udgivet en bog og nærværende katalog om emnet, i udstillingen er ophængt forklarende tekster, der foreligger børneopgaver med vejledning ved skolebesøg, og der er omvisninger alle søn- og helligdage i hele udstillingsperioden. Arkitekterne Steen Ejlers og Karen Zahle har rådgivet ved udformning af plancher og tekster og opstilling af skulpturerne.

Leila Krogh.

Willumsens Hørup-monument i Kongens Have, København, 1905–1908. I bronze og granit har billedkunstneren J. F. Willumsen skabt et monument over politikeren og skribenten Viggo Hørup.
(Monumentets højde: 439 cm, sidernes længde: 415, 490 og 550 cm).

Bronzereliefferne på soklens tre sider fortæller om bondens frigørelse fra hoveriet til den frie bonde. Hørup havde netop i en artikelserie om det nittende århundrede givet en engageret og levende beskrivelse af bondens historie.

Willumsen visualiserede Hørups beskrivelse af bonden, der i det attende århundrede stiger ned af træhesten for efter hårdt slid i et helt århundrede at blive en fri mand, der opnår fuld borgerret i vores århundrede. I den lagdelte granitsokkel, der er grovest tilhugget forneden, breder reliefferne sig helt symbolsk i takt med fortællingen. Temaet med de arbejdende bønder fylder således to af soklens lag.

Allerede i 1905 havde Willumsen givet forslag til et monument for Hørup. Redaktør Henrik Cavling, der sad i monumentkomitéen, havde under hånden spurgt, om Willumsen ville udarbejde et udkast. Han forestillede sig en stående Hørup på en talerplads i et landskab med en bonde som tilhører. I soklens ene våbenskjold står 5. juni 1884, der refererede til et grundlovsmøde i Søndermarken, København, hvor Hørup var taler. Det andet våbenskjold med rive, spade og kornneg refererede til bønderne, hvis sag Hørup kæmpede for.
(Udkast. 29.8.1905. Akvarel, 58,3×73,5 cm. Politiken).

I en bronzestatuette viste Willumsen, hvorledes han forestillede sig Hørup i hel figur med skødefrakke og hånden i bukselinningen.
(Bronzestatuette. 22.8.1905. Højde: 69 cm, basis: 31×31 cm).

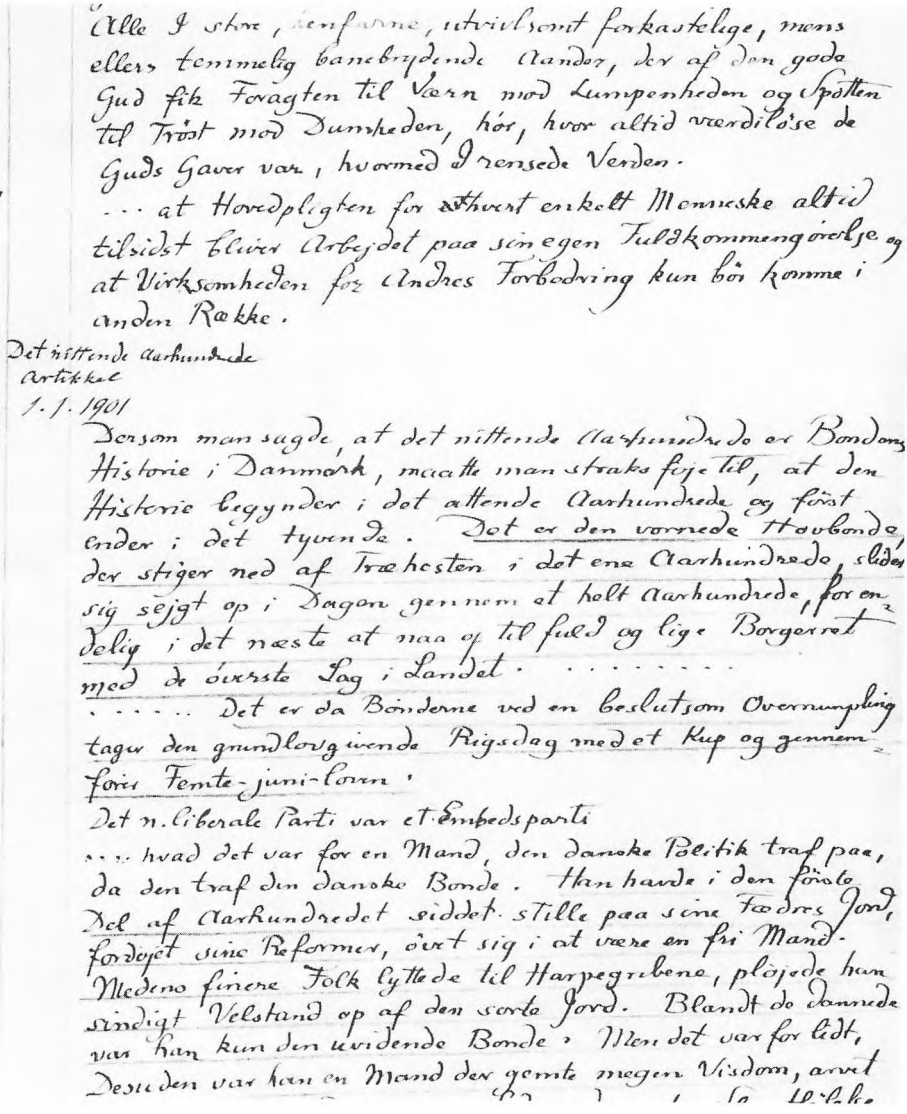

Alle I store, kenfarne, utvivlsomt forkastelige, mens
ellers temmelig banebrydende Aander, der af den gode
Gud fik Foragten til Værn mod Lumpenheden og Spotten
til Tröst mod Dumheden, hör, hvor altid værdilöse de
Guds Gaver var, hvormed I rensede Verden.

319 ... at Hovedpligten for ethvert enkelt Menneske altid
tilsidst bliver Arbejdet paa sin egen Fuldkommengörelse og
at Virksomheden for Andres Forbedring kun bör komme i
anden Række.

Det nittende Aarhundrede
Artikkel
1. 1. 1901

348 Dersom man sagde, at det nittende Aarhundrede er Bondens
Historie i Danmark, maatte man straks føje til, at den
Historie begynder i det attende Aarhundrede og först
ender i det tyvende. Det er den vornede Havbonde,
der stiger ned af Træhesten i det ene Aarhundrede, slider
sig sejgt op i Dagen gennem et helt Aarhundrede, for en-
delig i det næste at naa op til fuld og lige Borgerret
med de överste Lag i Landet. .....

349 ..... Det er da Bönderne ved en beslutsom Overrumpling
tager den grundlovgivende Rigsdag med et Kup og gennem-
fører Femte-juni-loven.

Det n. Liberale Parti var et Embedsparti

350 .... hvad det var for en Mand, den danske Politik traf paa,
da den traf den danske Bonde. Han havde i den förste
Del af Aarhundredet siddet stille paa sine Fædres Jord,
fordøjet sine Reformer, övet sig i at være en fri Mand.
Medens finere Folk lyttede til Harpegribene, plöjede han
sindigt Velstand op af den sorte Jord. Blandt de dannede
var han kun den uvidende Bonde. Men det var for lidt,
Desuden var han en Mand der gemte megen Visdom, arvet

Før Willumsen gik i gang med skitserne til monumentet læste han omhyggeligt 3-binds værket »V. Hørup i Skrift og Tale«. Sytten store ark blev tæt beskrevne med afskrifter fra Hørups taler og artikler.

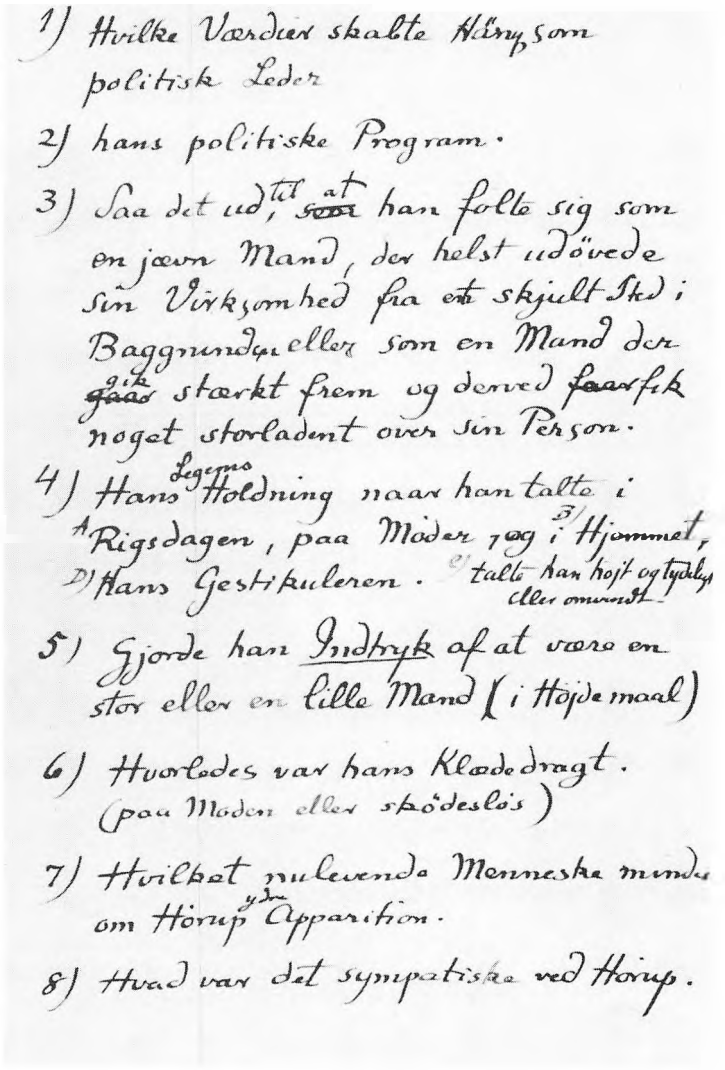
1) Hvilke Værdier skalte Hørup som politisk Leder

2) hans politiske Program.

3) Saa det ud, til at han følte sig som en jævn Mand, der helst udövede sin Virksomhed fra et skjult Sted i Baggrunden eller som en Mand der gik stærkt frem og derved faar fik noget storladent over sin Person.

4) Hans Legems Holdning naar han talte i 1) Rigsdagen, paa Møder og 3) i Hjemmet, 2) Hans Gestikuleren. talte han höjt og tydelig eller omvendt

5) Gjorde han Indtryk af at være en stor eller en lille Mand (i Højde maal)

6) Hvorledes var hans Klædedragt. (paa Møden eller spödesløs)

7) Hvilket nulevende Menneske mindes om Hørup 4de Apparition.

8) Hvad var det sympatiske ved Hørup.

Da Willumsen ikke havde kendt Hørup søgte han på flere måder at danne sig et indtryk af hans person og gerning. Han sendte spørgeskemaer til mennesker, der havde været i nær kontakt med Hørup.

Hos fotograf Riise rekvirerede Willumsen fotografier af Hørup. Dette profilbillede benyttede han til flere skitsetegninger.
(Frederik Riise: beskåret foto af Viggo Hørup. 1901/02).

Det eneste fotografi, Willumsen havde med en skildring af hele Hørups figur, fik ikke betydning ved statuens udformning.
(Frederik Riise: foto af Viggo Hørup).

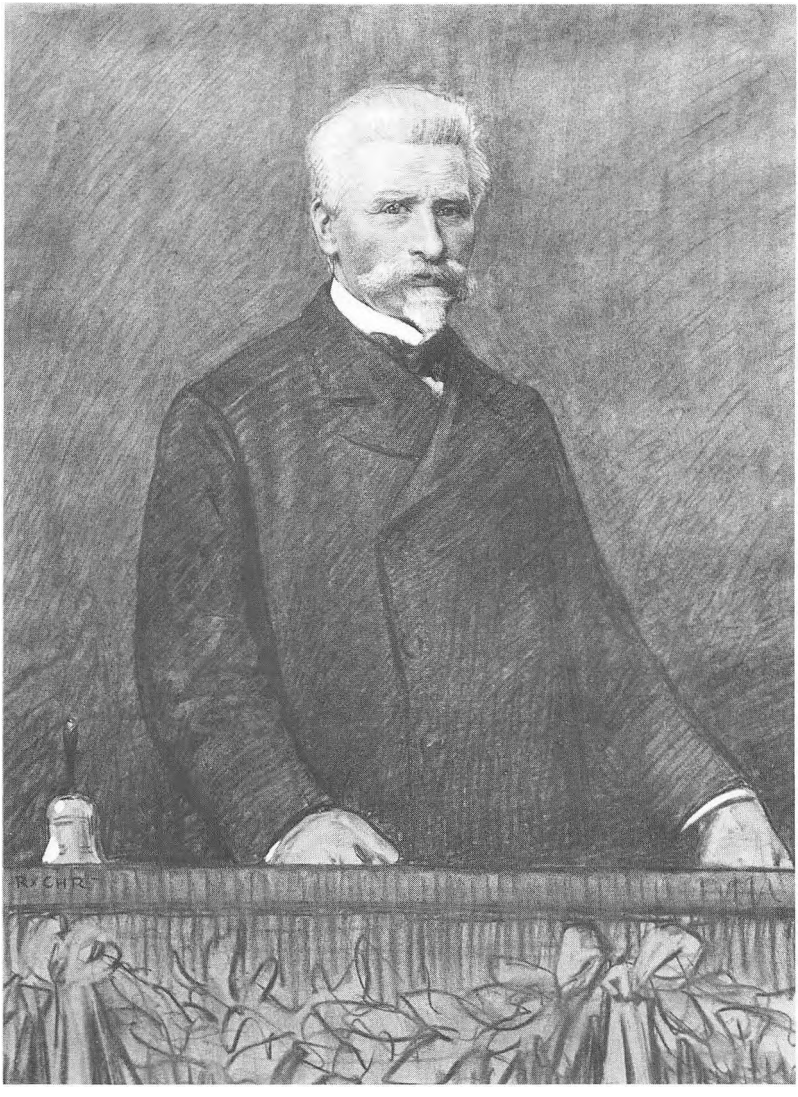

Bladtegneren Rasmus Christiansen fra Politiken er den eneste samtidige, der har gengivet Viggo Hørup på en talerstol.
(Rasmus Christiansen: Viggo Hørup. Tegning, 65×48,5 cm. Politiken).

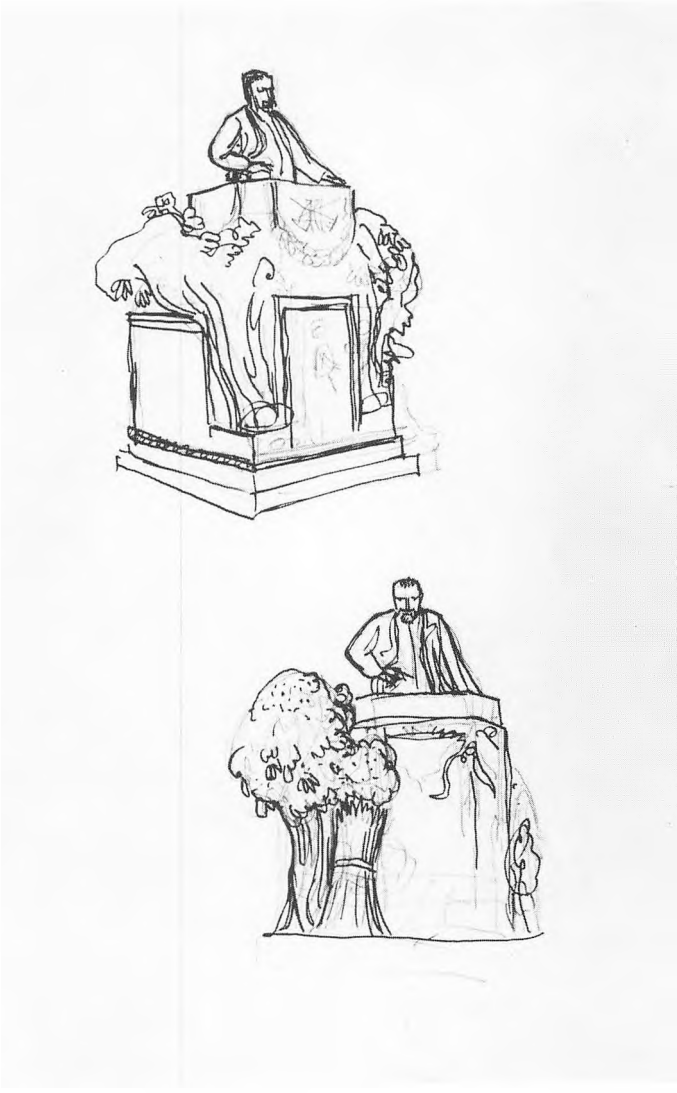

I flere udkast forsøgte Willumsen sig med forskellige former for talerstole. Bonden som tilhører blev nu opgivet.
(Udkast. 1906. Tegning, 36,8×23 cm).

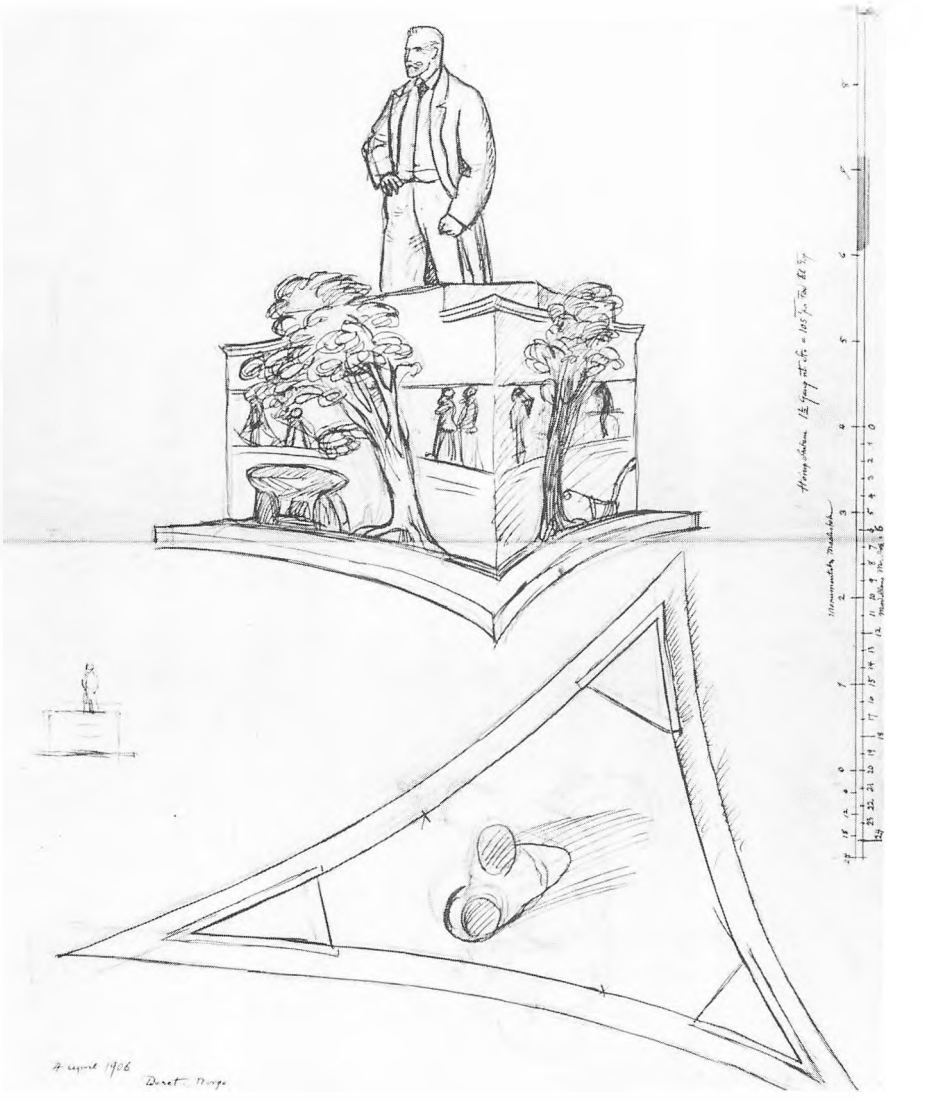

På et sent tidspunkt i skitsearbejdet besluttede Willumsen sig for at omforme talerstolen til et tresidet fundament med relieffer.
(Udkast. 4.4.1906. Tegning, 44,5×35,7 cm).

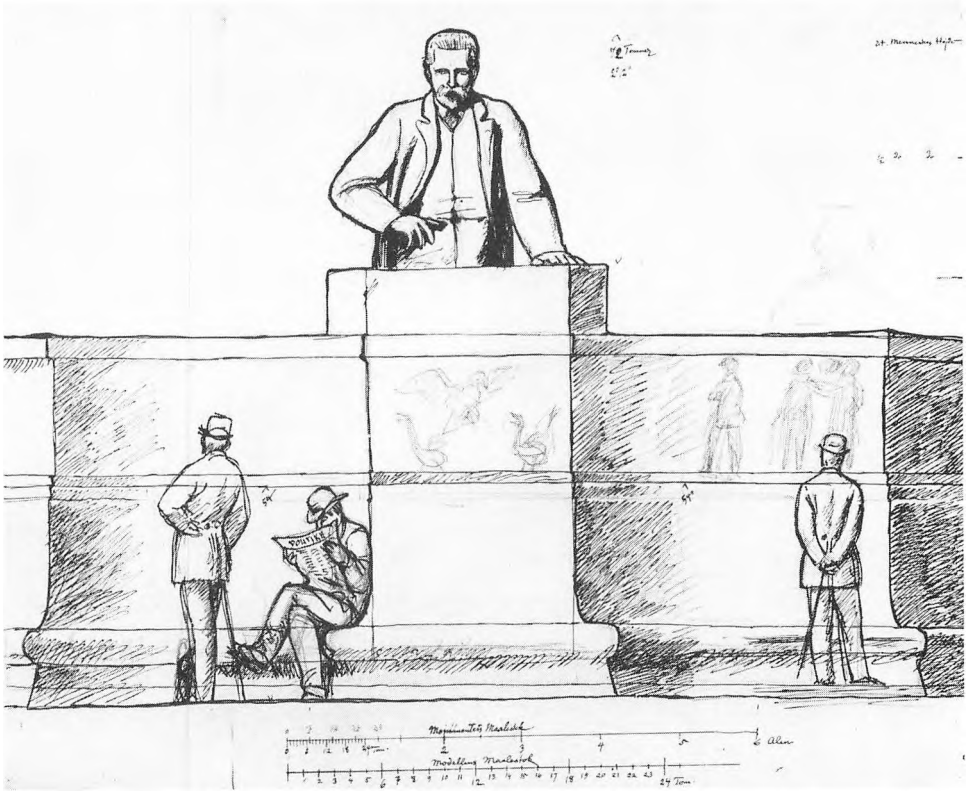

Willumsen nåede efterhånden frem til at anbringe den lyttende bondemand som relieffigur på soklens sider. Det blev til en hel fortælling med flere bønder. Han forsøgte her med en kombination af tilhørere og relieffigurer på selve soklen. Han prøvede også et billede med gæs, der basker forvildede omkring. Det var Bjørnstjerne Bjørnson, der havde foreslået, at Hørup kunne symboliseres ved en ræv, der farer ind i en gåseflok. Bjørnson tænkte her på de nationalliberale, som både han selv og Hørup havde bekæmpet. (Udkast. 1906. Tegning, 37,2×46 cm).

Selvom Willumsen i 1905 under hånden var blevet bedt om at give udkast til et monument for Hørup, blev der alligevel året efter udskrevet en konkurrence. Men da Willumsen længe havde været beskæftiget med projektet, havde han et klart forspring og han vandt da også 1. præmie. Sytten andre kunstnere deltog, men Willumsens er den eneste bevarede konkurrencemodel.
(Konkurrencemodel. April 1906. Træ og voks, højde: 107 cm, soklen: 110,5×90 cm. Politiken).

Postassistent Viggo Forum, der havde Hørups statur og højde, stod model. Han arbejdede gratis, for således at yde sit bidrag.
(Udkast med Viggo Forums hoved. 1907. Gips, højde: 57,5 cm, basis: 17,5×16,3 cm).

Reliefsiden med hoveriscenen voldte Willumsen en del vanskeligheder. Det færdige resultat kom til at se ud som det forslag, han indleverede til konkurrencen. Men i mellemtiden forsøgte han sig med et andet tema. Han prøvede at karikere de nationalliberale, som Hørup havde kæmpet imod. Et par stankelbenspersoner med skabagtig adfærd bliver nærmest hængt ud, mens en benovet bondemand ser til. I en brevveksling med Edvard Brandes, der både som politiker og som redaktør havde stået Hørup nær, blev Willumsen klar over, at han skulle droppe temaet til fordel for træhestemotivet.
(Udkast. 1906. Tegning, 23×36 cm).

Det lå Willumsen nær at identificere sig med Hørups handlekraft og konsekvens. Begge satte de tilværelsen ind på at nå deres mål.
(Foto fra Willumsens atelier. 1908).

I 1945 kort før besættelsens ophør blev monumentet ødelagt af Schalburgkorpset. Attentater mod kunstværker blev ellers ikke brugt i schalburgtagen. Ødelæggelsen var så omfattende, at en nystøbning af Hørup-figuren og flere af reliefferne var nødvendig. Monumentet var siden afsløringen i 1908 blevet kritiseret af mange og flere gange blev det foreslået fjernet fra Kongens Have. For nogle var manglen på ydre lighed en torn i øjet, for andre var monumentet for provokerende. Kritikken var dog også vendt mod Hørups politik. (Foto, Berlingske Aftenavis. 1.3.1945).

Hørup-monumentet

af Leila Krogh

»Den løfter den socialistiske Agitator op paa et Fodstykke hvorfra han kan ses af alle, som en Statue staar Billedet af Lasalle frit og skarpt mod en fint skitseret Baggrund af tysk Aandsliv, man kan gaa rundt om dette Kunstværk som om en Statue, fra alle Sider er det udarbejdet med lige Omhu. Det er Lasalle som han var i sine ejendommeligste Timer.«

Sådan skrev Viggo Hørup, da han i 1881 anmeldte Georg Brandes' bog om den tyske socialistleder Ferdinand Lasalle. Under sine forberedelser til monumentet over Hørup stødte J. F. Willumsen på disse sætninger, som han omhyggeligt skrev af i sine arbejdspapirer. Det er næppe for meget sagt, at Willumsen her hos Hørup selv fandt en beskrivelse, som blev retningsgivende for monumentet.

Allerede ved mindehøjtideligheden efter Viggo Hørups død i februar 1902 blev det bestemt, at der skulle rejses et monument over ham. På dette tidspunkt blev der ikke truffet beslutning om, hvor det skulle stå eller hvem, der skulle udføre det. Men der blev nedsat en indsamlingskomité, hvor blandt andre redaktør Edvard Brandes havde sæde. Både som politiker og som redaktør af Morgenposten og Politiken havde han arbejdet tæt sammen med Hørup.

Indsamlingen gik langsomt og først i 1906 blev den afsluttet, hvorefter arbejdet med mindesmærket kunne sættes i værk. Der blev udskrevet en konkurrence, og det var nu afgjort, at monumentet skulle placeres i Kongens Have i København, nær den port der blev kaldt Hørups Port.

Willumsen havde allerede i over et år beskæftiget sig med opgaven. Han havde derved en fortrinsstilling, da han uformelt var blevet opfordret til at give udkast og redegøre for, hvordan opgaven kunne løses. Redaktør Henrik Cavling, der ligeledes havde arbejdet sammen med Hørup på Politiken, og som også sad i monumentkomitéen havde i 1905 henvendt sig til Willumsen. Han udførte fem udkast, men alligevel blev der udskrevet en konkurrence.

Willumsen beskæftigede sig indgående med opgaven og søgte på sin vanlige omhyggelige arbejdsfacon at orientere sig i stoffet. Han mente, at han havde set Hørup en enkelt gang på gaden, men derudover havde han ikke kendt ham. Derfor skaffede han sig oplysninger dels om Hørups ydre og væsen, dels om hans virke.

Han rekvirerede fotografier af Hørup og sendte spørgeskemaer til mennesker, der havde været i nær kontakt med ham. Han ønskede oplysninger om, hvorledes han så ud, når han talte i rigsdagen, på møder og i hjemmet, om han gjorde indtryk af at være en lille eller en stor mand, og hvorledes hans klædedragt var. I besvarelsen fra maleren Johan Rohde fik Willumsen et meget brugbart billede: »Naar han talte i en *større politisk Forsamling* under aaben Himmel var hans Optræden maaske mindre skjødesløs, *men altid jævn, aldrig opstillet, theatralsk. Hans Gestus var yderst faa men dobbelt hvast* og vittigt virkede derfor ogsaa hans skarpe Foredrag.« (Det kursiverede svarer til Willumsens understregning).

Willumsen læste også en del for at orientere sig i hans synspunkter og politik. Særlig Hørups egne artikler og taler, der var udkommet i et 3-binds værk i 1902–04 blev omhyggeligt bearbejdet. På sytten tæt beskrevne ark afskrev han de passager, som han mente ville få betydning for hans opfattelse af Hørup. Han var famlende overfor stoffet, men på udkig efter temaer, der kunne koncentreres og indgå i monumentet. De aspekter, der optog Willumsen, var Hørups kamp for parlamentarismen og bøndernes politiske ligestilling. En vigtig del af denne kamp var opgøret med den nationalliberale dannelse og ikke mindst militarismen. Det var Hørup som agitator Willumsen efterhånden koncentrerede sig om. Hørup som rigsdagspolitiker og skribent interesserede ham mindre.

Som helhed fik han en nuanceret opfattelse af Hørup og hans gerning. Mere specifikt fandt han passager hos Hørup, som direkte blev visualiseret i monumentets relieffortælling.

Efter at Willumsen havde gennemarbejdet det rekvirerede materiale, var han i stand til at sætte sin opfattelse af Hørup på skulpturel form. I september 1905 kunne han aflevere sine forslag. Det var fire skulpturudkast og en akvarel. Han forestillede sig Hørup i hel figur som folketaler, stående på en

sokkel i et landskab, mens en bondemand stod ved siden af ham som tilhører. Han forsøgte sig også med en siddende bondemand. I et våbenskjold på soklen var skrevet den 5. juni 1884. Det refererede til et grundlovsmøde i Søndermarken i København, hvor Hørup for 20.000 tilhørere talte om kampen for frihed og folkestyre. I et andet våbenskjold tegnede Willumsen et kornneg, en rive og en spade, overtaget nogenlunde direkte fra Wiedewelts Bernstorffstøtte, der var udført til erindring om bondereformerne. Begge våbenskjold viste, at Willumsen havde tænkt sig at skildre Hørup som bondens forkæmper - som det også anførtes i soklens sentens: »Hørup: Folkets Talsmand«, men samtidig viser det en usikkerhed overfor stoffet. Våbenskjold ville være mere end et stilbrud i sammenhæng med Hørups kamp for bøndernes ligeværdighed.

Disse fem udkast blev blandet modtaget hos den snævre kreds, der arbejdede med idéen om et monument. Hørups nærmeste mente ikke, at der var opnået lighed, men kunsthistorikeren Emil Hannover, der tidligere havde forsvaret Willumsens kunst, gik også denne gang i brechen for ham.

Willumsen fik dog ikke umiddelbart overdraget opgaven. Der blev udskrevet en konkurrence og blandt atten deltagere blev Willumsens forslag valgt som det bedste. Harald Slott-Møller og Siegfried Wagner fik også deres projekt præmieret. De havde foreslået Hørup fremstillet dels i halvfigur på et kateder, dels symbolsk som en obelisk, ornamenteret med laurbærgrene. Blandt de øvrige deltagere var Niels Hansen Jacobsen, P. V. Jensen-Klindt, Pola Gauguin og Hans Peder Pedersen-Dan, mens Thorvald Bindesbølls projekt var uden for konkurrence, da han ikke havde overholdt tidsfristen. Af disse synes kun Niels Hansen Jacobsen, Thorvald Bindesbøll, Hans Peder Pedersen-Dan og måske Siegfried Wagner at være kvalificerede til at løse en sådan opgave. Men tidsfristen var for kort til, at de havde mulighed for at præstere noget gennemarbejdet.

Konkurrencen blev udskrevet i begyndelsen af februar og 1. maj skulle en skitse af skulpturel karakter være indleveret. Skitsen kunne ledsages af tegninger, men disse alene ville ikke komme i betragtning.

Willumsen afleverede en model i træ og voks, ledsaget af en forklarende

tekst. Projektet havde udviklet sig en del, siden han afleverede de fem udkast. Soklen var blevet til et højt tresidet fundament med relieffriser. Den stående bondemand var opgivet og i stedet fortaltes en hel historie om bondens udvikling fra stavnsbåndet til det 20. århundredes begyndelse. Hørupfiguren havde fået et mere aktivt udtryk og benene var skåret af under knæene. Da soklen ville blive så høj, at man ikke kunne se den øverste flade, ville man således stadig have illusionen af en talerstol og opfatte Hørup som stående bag en rampe.

Før Willumsen nåede frem til løsningen med den tresidede sokkel med relieffrisen og en Hørupfigur med afskårne ben, arbejdede han omhyggeligt med forskellige former for talerstole. Han varierede talerstolens form og den dekorative udsmykning. Flere variationer med træer blev forsøgt, og i det færdige resultat breder et egetræ sig over hele soklens højde. Senere forklarede han, at det store dekorative egetræ var formet som et symbol på det liv, der skabtes om Hørups ord. I et andet forsøg arbejdede han med en idé, Bjørnstjerne Bjørnson havde givet ham. Bjørnson ville symbolisere Hørup ved en ræv, der farer ind i en gåseflok. Han tænkte på de nationalliberale, som både han og Hørup havde kæmpet imod. Willumsen havde i netop dette udkast forestillet sig en kombination af tilhørere og relieffigurer på selve soklen.

Hørupfiguren blev også bearbejdet omhyggeligt. Den udviklede sig fra det første enkle, udramatiske, over modellens energiske mand til det færdige monuments dramafyldte person. Afskæringen af benene, bevægelsen i figuren og klædedragten var de afgørende virkemidler. Den åbenstående skødefrakke var i monumentet blevet til en kort jakke, der kun var knappet med én knap, skubbet til side af højre hånd, der var flyttet ned til bukselommen. Hele kroppen var gjort kraftigere og tættere med en spændthed i alle dele. Den afventende holdning i den første skitse var blevet afløst af en aktiv, fremadfarende position. Dette blev understreget af figurens drejning på soklen. Den symmetriske, rolige opbygning var opgivet til fordel for en ikke regelret trekantform. Hørupfiguren på monumentet var en helt anden Hørup end på det første udkast og på modellen.

Til arbejdet med Hørups person brugte han en model, der havde Hørups

statur og højde. Det var postassistent Viggo Forum, der ikke ville have godtgørelse for arbejdet, da han på denne måde ville yde sit bidrag til mindesmærket.

Til monumentets tre sider udarbejdede Willumsen relieffer med bondens historie. Der var ikke synderlig forskel mellem reliefferne på modellen og det færdige monument i modsætning til selve Hørupfiguren. Den stående bonde fra de første udkast var således blevet omformet til dekoration på selve soklen. Ved sin gennemlæsning af Hørups værker havde Willumsen fundet et billede på bondens historie, som han visualiserede i reliefferne: »Dersom man sagde, at det nittende Aarhundrede er Bondens Historie i Danmark, maatte man straks føje til, at den Historie begynder i det attende Aarhundrede og først ender i det tyvende. *Det er den vornede Hovbonde, der stiger ned af Træhesten i det ene Aarhundrede, slider sig sejgt op i Dagen gennem et helt Aarhundrede, for endelig i det næste at naa op til fuld og lige Borgerret med de øverste Lag i Landet.*« (Det kursiverede svarer til Willumsens understregning).

Reliefsiden med træhestmotivet voldte Willumsen en del vanskeligheder. Da han afleverede modellen i 1906, forestillede han sig, at netop dette motiv skulle laves om. Han forsøgte sig derfor med en karikeret gengivelse af de nationalliberale. Men Edvard Brandes frarådede dette i en brevveksling med Willumsen. Han sagde, at da Hørup var skildret som bondefører og mødetaler, og ikke som kunstner, skribent og tænker ville dette være malplaceret. Det var jo netop i disse egenskaber han kæmpede imod nationalliberalismen, mens træhestesymbolet var brugeligt i forbindelse med Hørup som bondens forkæmper.

Arbejdskontrakten om monumentet blev underskrevet i slutningen af maj 1906, og godt to år senere var det færdigt. Forskellige håndværkere udførte arbejdet, og hele tiden overvågede Willumsen, at alt blev udført, som han ønskede det. Statuens underkrop fik han eksempelvis støbt om flere gange og fem eller seks gange fik han figuren anbragt på soklen, før han var tilfreds, og ikke havde flere ændringer at foretage. Da monumentet var færdigt, havde det kostet godt 10.000 kroner.

Den 22. november 1908 blev det afsløret i overværelse af en udvalgt skare. Monumentudvalget havde ønsket det på denne måde, og da flere af dem havde tilknytning til Politiken, blev bladet straks af andre aviser kritiseret for at monopolisere afsløringen. Det blev anført, at indsamlingen jo var foregået over hele landet, og at Politiken blot havde benyttet lejligheden til at gøre reklame for sig selv.

Ved afsløringen sagde Edvard Brandes: »Den højst talentfulde Kunstner, hvem Monumentet skyldes, har fremstillet Hørup som Agitatoren, hvis Stemme høres som et Feltraab og hvis Ord trænger igennem som et Løsen.« Gyldendals direktør, tidligere medarbejder ved Politiken Peter Nansen sluttede sig hertil med ordene: »Gennem dette Mindesmærke vil Hørup leve og virke og agitere fra Slægt til Slægt.«

Dagspressens modtagelse og vurdering af monumentet var meget blandet. Politiken skrev, at det var monumentalt, i modsætning til de fleste andre mindesmærker. Det er ikke nogen almindelig vellignende portrætstatue, men noget ganske andet. Kunstneren har ikke kendt Hørup og måske har netop denne omstændighed givet ham større frihed i udførelsen af sin idé. Mindesmærket er blevet noget mere end en portrætstatue. Ekstra Bladet skrev med tilsvarende betragtninger, at det er Hørup som agitator, taler, fremstormer, omstyrter midt i handlingen. Den udfordrende stilling, de knyttede hænder, den åbne mund, det stærke blik – alt giver det Hørup, således som han bør stå for folkets bevidsthed gennem tiderne.

Men flere af de højreorienterede aviser kunne ikke goutere denne form for politikermonument. Under dække af versform skrev Vort Land på bladets forside: »Der staar han med Munden aaben i Skraal . . . med Næven i Lommen og Buxer i Aal.« Og Nationaltidende tog ligeledes uden argumenter afstand fra statuen. Det er et brud på alle monumenttraditioner, før hædrede vi de afdøde, der havde udført store og nyttige samfundsgerninger, nu hædres talentfulde og ensidige partiførere, som rent samfundsmæssigt ikke har skabt en pløk.

Det var således ikke kun Willumsens monument i granit og bronze, men også det Hørup stod for, som var en anstødssten. Monumentet blev hyppigt kom-

menteret og flere gange blev det endog krævet fjernet fra Kongens Have.

Brygger Carl Jacobsen, der selv havde ladet opstille flere statuer i København, var stærk modstander af Hørup-monumentet. Han ønskede det ud af Kongens Have, og benyttede flere lejligheder til at tale for fjernelse af »Raaheds-Monumentet«. Det lykkedes ikke for ham, men hans mening var dækkende for en stor del af Københavns borgerskab. Fra faglig side blev monumentet forsvaret af Vilhelm Wanscher, der i Kunstbladet analyserede værket: »Læg Mærke til, hvor ypperligt det hele gror op af Jorden, hvorledes Fundamentet gradvis bliver mere kultiveret og stærkere i de vandrette Linjer, og hvorledes der af den Indre Kærne løfter sig den Blok, som Figuren staar paa og med hvilken den gaar i et.«

25 år efter Hørup-monumentets afsløring var det dog tæt på at blive flyttet. Monumentets placering i umiddelbar nærhed af porten ved hjørnet af Kronprinsessegade og Gothersgade hang sammen med, at åbningen af den var Hørups eneste offentlige embedshandling som trafikminister i 1901–02.

Et indenrigsministerielt udvalg, der var nedsat for at tage stilling til de mange monumenter og skulpturer i Kongens Have, gik i betænkningen fra 1933 ind for at flytte et par af dem ud af haven. Et udvalgsflertal foreslog at Hørup-monumentet blev flyttet til Rigsdagsgården ved Christiansborg.

Spørgsmålet blev drøftet i dagspressen og endnu engang blussede striden op. Men den radikale indenrigsminister Bertel Dahlgaard afgjorde sagen, og sagde, at den skulle blive stående i haven. Willumsen deltog selv i diskussionen og fremførte, at han var imod en flytning af monumentet. Både af tekniske og kunstneriske grunde var det problematisk. Det ville tage skade og vigtigst var, at det var skabt til den plads, det stod på. Den rustikke stil var komponeret til at gå sammen med naturen og havens træer.

Monumentet blev stående i Kongens Have, men i stedet led det nu fysisk overlast. I 1937 blev det to gange overmalet med nazistiske slagord. Det var tilhængere af Wilfred Petersens nazigruppe, der stod for vandalismen. Malingen blev hurtigt fjernet, men patinaen blev samtidig vasket væk. I 1945 kort før besættelsens ophør blev monumentet for alvor ødelagt af Schalburgkorpset. Figuren og flere af reliefferne blev alvorligt beskadiget og først i 1949 blev monumentet genopstillet.

Da Willumsen i 1905 under hånden var blevet opfordret til at give udkast til Hørup-monumentet havde han allerede markeret sig som en kompetent og utraditionel kunstner. Han havde i 1880'erne udført socialrealistiske værker, i 1890 fik han sit virkelige kunstneriske gennembrud med de symbolistiske raderinger og malerier, han havde udført flere betydningsfulde forarbejder til et stort relief og i et par år havde han været kunstnerisk leder på Bing & Grøndahl.

Men samtidig var han en forkætret kunstner, der havde forårsaget flere offentlige polemikker. Det var Emil Hannover og dennes tidligere kone Alice Bloch, der gjorde deres indflydelse gældende ved valget af Willumsen. Henrik Cavling og Edvard Brandes – den sidste dog tøvende – gik også ind for at overdrage Willumsen opgaven. Hannover havde kunstnerisk forsvarlige argumenter, og den kontroversielle og uortodokse kunstner må have tiltalt komitéen netop i forbindelse med et mindesmærke over Viggo Hørup. Dog så Brandes med skepsis på, at monumentet skulle udføres af en kunstner, der ikke havde kendt Hørup.

Willumsen havde tidligere arbejdet med monumentale opgaver. Det store Relief, han begyndte på i 1893, var monumentalt anlagt, og et par af enkeltdelene blev da også udført i stort format. I 1899 skabte han et gravmonument over sine forældre på Vestre Kirkegård i København. Med en stram rumlig opbygning og overraskende elementer beviste han, at han magtede en integration af form og indhold i monumentalt format.

Det var ikke helt uvant for Willumsen at arbejde med et politisk indhold i sine kunstværker. I »Kongesønnens bryllup« fra 1888 havde han skildret modsætningen mellem den materielle overdådighed, der præger gæstebuddet ved en kongesøns bryllup, og den materielle nød, hvorunder mange af hans undersåtter lever. I raderingen »En valgdag i Københavns 5. kreds« fra 1890 havde han som motiv valgt et helt konkret politisk emne. Skildringen af valgmødet var fra en kreds, der omfattede hovedparten af Nørrebro, som var den mest socialistisk indstillede i hele landet. Rent kunstnerisk var det et banebrydende værk med klart afgrænsede farvefelter, i et symbolistisk formsprog.

Senere under 1. verdenskrig udførte Willumsen flere raderinger under

stærkt indtryk af krigens gru og rædsler. Og det er givet, at disse arbejder har været en følge af hans omhyggelige læsning af netop Hørups antimilitaristiske argumentation.

Flere gange senere har Willumsen i portrætter vist, at han altid stræbte mod, at lade form og indhold være afhængige af hinanden. Han lod opgavens karakter være bestemmende for udformningen. I portrættet af Vilhelm Wanscher fra 1923 lod han rammens form danne sig efter den portrætteredes krop og idéer. Billedets usædvanlige afskæring og ramme følger logisk Wanschers konturer og baggrundens opstilling. Der var ikke brug for mere lærred - en konsekvens, der var helt i Wanschers ånd. I det stærkt ekspressionistiske maleri af »Sophus Claussen læser sit digt »Imperia« for Helge Rode og Willumsen«, har Willumsen udformet både personerne, rummet og inventaret efter den intense stemning. Sophus Claussen er helt opslugt af sin højtlæsning, og de tre personer er nærmest karikaturer i et internt drama.

Da Willumsen begyndte arbejdet med monumentet skaffede han sig fotografier af Hørup, for at danne sig et billede af hans udseende. Han kunne kun i et enkelt tilfælde orientere sig om, hvordan samtidige kunstnere havde portrætteret ham. Julius Paulsen er den eneste, der i en overbevisende kunstnerisk form har skildret Hørup. Han var da 49 år gammel, malet i brystbillede som en tilsyneladende mild og rolig mand. Willumsen ejede et fotografi af maleriet, der har en ydre lighed med Hørups træk. Et par litograferede blade fra Tegner & Kittendorf er portrætter med en fotografisk lighed, mens bladtegneren Rasmus Christiansen blot har skildret Hørup meget konventionelt, men dog på en talerstol.

Willumsen kunne med andre ord ikke lære noget af andres Hørupgengivelser. Hørupfigurens styrke og ekspressive holdning har han selv måttet arbejde sig frem til. Han søgte i udformningen af statuen at gøre den til et monument over det Hørup stod for, snarere end at tilstræbe en umiddelbar lighed.

Netop manglen på lighed er ofte blevet fremført som en kritik imod monumentet. Det er således blevet påpeget, at Hørup ifølge alle samtidige skildrin-

ger havde en stilfærdig og behersket fremtræden, der stod i klar kontrast til hans skarpe og opildnende ord. I de første udkast til statuen slår disse beskrivelser af hans ydre, da også tydeligt igennem.

Men efterhånden blev Willumsen overbevist om, at monumentet skulle være en apoteose over Hørups kamp for bøndernes frigørelse og folkestyrets sejr. Han sagde selv kort efter monumentets afsløring, at det måtte fremstille Hørup som offentligheden så ham - som taleren, agitatoren og bondeføreren. Det skulle være en aktiv handlende mand, en mand, der råbte sine fyndord ud til de mange.

Willumsen bemærkede, at Hørups ord havde vakt en storm, der gik over landet. Derfor måtte han fremstilles med stor magt og virke på beskueren på en lignende kraftig måde. Man måtte kunne se på stillingen, holdningen og udtrykket i ansigtet, hvad han egentlig betød.

Det var altså et monument over Hørups gerning og dens betydning, som Willumsen tilstræbte og skabte. Hvad Hørup selv havde sagt og skrevet kom til at betyde mere for Willumsens udformning af opgaven.

Litteraturoversigt

Monumentet

Politiken: 18.5.1906, 22. og 23.11.1908, 12.12. 1909, 19.8.1933, 22. og 31.3.1937 og 2.3.1945.

Ekstra Bladet: 23.11.1908.

Vort Land: 25.11.1908.

Nationaltidende: 25.11.1908 og 10.5.1915.

Middagsposten: 12.12.1909.

Berlingske Aftenavis: 1.3.1945.

Stenografiske Interviews ved C. C. Clausen: Willumsen om sin Hørupstatue og sin Billedhuggerkunst i Almindelighed. Hver 8. Dag, 6.12.1908, side 145–47.

Vilhelm Wanscher: Willumsens Monument for Hørup. Kunstbladet, 1909–10, side 339–42.

Betænkning angaaende Monumenter og Skulpturer i Rosenborg Have. København 1933.

Eigil H. Brünniche: Willumsens Hørup-statue bliver til –. Politikens kronik, 6.10.1949.

J. F. Willumsen

Hjalmar Öhman: J. F. Willumsen. København 1921.

Sigurd Schultz: J. F. Willumsen. En Fortolkning af hans Personlighed og Idéerne i hans Livsværk. København 1948.

J. F. Willumsen: Mine Erindringer fortalt til Ernst Mentze. København 1953.

Viggo Hørup

Edvard Brandes, Peter Nansen og Vilhelm Nielsen (red.): V. Hørup i Skrift og Tale. Udvalgte Artikler og Taler. København 1902–04, 3 bind.

Erik Henrichsen: Viggo Hørup. København og Kristiania 1910.

Dansk Biografisk Leksikon. København 1937, bind XI, side 137–46, Povl Engelstoft om Viggo Hørup.

Erik Arup: Viggo Hørup. Et Mindeskrift i Anledning af Hundredaarsdagen for hans Fødsel. København 1941.

Ebbe Reich (udvalg, indledning og kommentarer): Viggo Hørup. Retning til Venstre. København 1968.

I Willumsens Museum findes et righoldigt materiale om monumentet: avisudklip, Willumsens notater, håndværkerregninger, brevkorrespondan-

cer med blandt andre Alice Bloch, Edvard Brandes, Henrik Cavling, Emil Hannover og Erik Henrichsen.

Flere henvisninger findes i Leila Krogh og Torben Krogh: Et politisk monument. Willumsen og Hørup. København 1980.
Bogen har været udgangspunkt for teksten og billedmaterialet i dette katalog.

Udlånsfortegnelse

Aarhus Kunstmuseum:

Sophus Claussen læser sit digt »Imperia« for Helge Rode og Willumsen. 1915. Olie på lærred, 146,5×186 cm.

Det Kongelige Teater:

Skuespiller Johannes Poulsen komponerer sin Henrik VIII. 1933. Olie på lærred, 140×192 cm.

Frederiksborg Amts Avis:

Rasmus Christiansen: Morgenbladets redaktion. Chresten Berg, I. A. Hansen, Viggo Hørup og Balthazar Christensen. Midten af 1870'erne. Udført ca. 1900. Tegning, 111,5×159,5 cm.

Frederiksborg Museet:

I. W. Tegner: Viggo Hørup. Litografi, 39×27,5 cm.

I. W. Tegner: Venstres førere. Frede Bojesen, Viggo Hørup, Chresten Berg, Sofus Høgsbro og Ludvig Holstein-Ledreborg. Ca. 1885. Litografi, 57×40 cm.

Nordjyllands Kunstmuseum:

Krigsinvalider. 1928. Olie på lærred, 192,5×168 cm.

Politiken:

Konkurrencemodel af monumentet. April 1906. Træ og voks, højde: 107 cm, soklen: 110,5×90 cm.

Buste af Viggo Hørup. 6.8.1905. Bronze, højde: 43,5 cm, basis: 25×41 cm.

Udkast til Hørups statue. 29.8.1905. Akvarel, 58,3×73,5 cm.

Rasmus Christiansen: Viggo Hørup på en talerstol. Tegning, 65×48,3 cm.

Julius Paulsen: Viggo Hørup. 1890. Olie på lærred, 50,5×46,6 cm, rammen: 73,2×69 cm.

Victor Petersens Willumsen-Samling:

Bondemand. 18.7.1905. Bronze, højde: 25,5 cm.

Kronologisk oversigt

1902	15. februar	Viggo Hørup dør.
1902	23. februar	Indsamling til et mindesmærke begynder.
1905	15. april	Henrik Cavling beder Willumsen om udkast til Hørupstatuen.
1905	9. september	Willumsen afleverer fem skitser til et monument.
1906	februar	Der udskrives konkurrence om monumentet.
1906	1. maj	Afleveringsfrist for konkurrencen (atten indleverede bidrag). Willumsen vandt 1. præmie.
1906	30. maj	Arbejdskontrakten med Willumsen underskrives.
1907	august	Relieffet med de arbejdende bønder er færdigmodelleret.
1907	oktober	Relieffet med de frie bønder er færdigmodelleret.
1908	6. maj	Relieffet med hoveriscenen er færdigmodelleret.
1908	22. november	Monumentet afsløres.
1909		Brygger Carl Jacobsen ønsker monumentet ud af Kongens Have.
1933		Et ministerielt udvalg ønsker monumentet flyttet til Rigsdagsgården ved Christiansborg.
1937	22. og 30. marts	Monumentet overmales med nazistiske slagord.
1945	1. marts	Monumentet schalburgteres.
1949		Monumentet genopstilles.

